

TÜRKİYE'DEKİ ÇED UYGULAMALARI

Güray SALİHOĞLU¹, Nezh Kamil SALİHOĞLU¹, Beyza Bilge ALGÜL¹

¹ Uludağ Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü,
16059, Bursa, Türkiye, gurays@uludag.edu.tr

Özet: Bu çalışma kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayınlanan istatistiki bilgilerden yola çıkılarak 1993 yılından bugüne alınan ÇED kararlarının illere göre, yıllara göre, sektörler göre, olumlu/olumsuz sonuçlanmasına göre dağılımları ve ÇED yeterlik belgesi alan kurum ve kuruluşların illere göre dağılımı incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda Türkiye'deki illerin yatırım öncelikleri, yıllara göre sektörel gelişimleri, en fazla yatırım yapılan bölgeler ve yatırım alanları ortaya çıkmıştır.

Çalışmada ÇED kararlarının yaklaşık %99'unun ÇED olumlu olarak yatırımcı lehinde gerçekleştiği görülmüştür. En fazla ÇED kararının hidroelektrik santral yatırımı için alındığı, en fazla ÇED yeterlik belgesi almış firmanın Ankara'da bulunduğu görülmüştür.

Çalışmada istatistiki bulgular paylaşılmakta, ülkemizdeki ÇED uygulamaları için yapılmış bir SWOT analizi sunulmakta, buna paralel olarak ülkemizin çevresel ve ekonomik öncelikleri ÇED kararları üzerinden ortaya konulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İller, sektörler, SWOT Analizi, yatırım kararları, yeterlik belgesi,

EIA PRACTICES IN TURKEY

Abstract: Statistical EIA data published by Turkish Ministry of Environment and Urbanization has been assessed in the scope of this study. The data for EIA decisions between 1993 and 2015 was evaluated to highlight city differences, sectoral priorities and the final decisions. The firms certified to prepare EIA reports were also examined according to their locations. The study revealed the investment priorities of cities, sectoral developments by year, and most invested cities, and investment fields.

99% of the EIA decisions were found to be positive, in favor of the investors. Hydroelectric power plants have been the projects most invested on with the highest number of EIA decisions. Most of the firms, which were certified to prepare EIA reports, were found to be based in Ankara.

This study presents the statistical findings, a SWOT analysis made for the EIA practices in Turkey, and the environmental and economic priorities of the country over the EIA decisions.

Keywords: Cities, sectors, SWOT Analysis, Investment Decisions, EIA certificate

1. GİRİŞ

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) kavramı 9.8.1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. Maddesi ile çevre mevzuatımıza girmiştir. Ancak,

ÇED yönetmeliği 7.2.1993 tarihinde, yani mevzuata girişinden yaklaşık 10 yıl sonra yayınlanmıştır. ÇED, bir projenin gerçekleştirilme kararı verilirken çevresel etkilerinin de dikkate

alınmasını sağlayan bir araçtır. Karar alma organları proje için gerekli yatırım iznini vermeden önce, sunulan ÇED raporları yardımıyla projenin olası çevresel etkilerini incelemektedirler. Bu nedenle ÇED çalışmalarının kalitesi ve güvenilirliği sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yüksek derecede önem taşımaktadır. ÇED kararlarının çeşitli yönlerden dağılımlarının incelenmesiyle ülkenin çevresel ve endüstriyel politikası, bölgesel öncelikleri ve kalkınma eğilimleri hususlarında çeşitli bilgiler

2. YÖNTEM

Çalışma kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın internet sayfasında yayınladığı ÇED kararları

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. ÇED Kararlarının Yıllara Göre Değişimi

ÇED yönetmeliğinin ilk yayımlanmasından günümüze kadar geçen yaklaşık 23 yıllık dönemde, toplam 4094 ÇED kararına imza atıldığı ve bunların 4051 tanesinin (%99) ÇED olumlu olarak sonuçlandığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın internet sayfasında yayınlanmıştır. 23 yıllık dönemde yalnızca 43 adet yatırım girişiminin ÇED olumsuz olarak

dolaylı olarak edinilebilmektedir. Türkiye'de 1993 yılından beri uygulanmaya başlayan ÇED süreci, çeşitli revizyonlar yapılarak günümüz ihtiyaçlarına yanıt verme yolunda gelişim göstermektedir. 1993 yılından bugüne kadar alınan ÇED kararları her geçen yıl artış göstermiş, yatırım kararlarının yanında ÇED gerekliliği yazılı ve görsel iletişim araçları tarafından daha çok dile getirilmeye başlanmıştır.

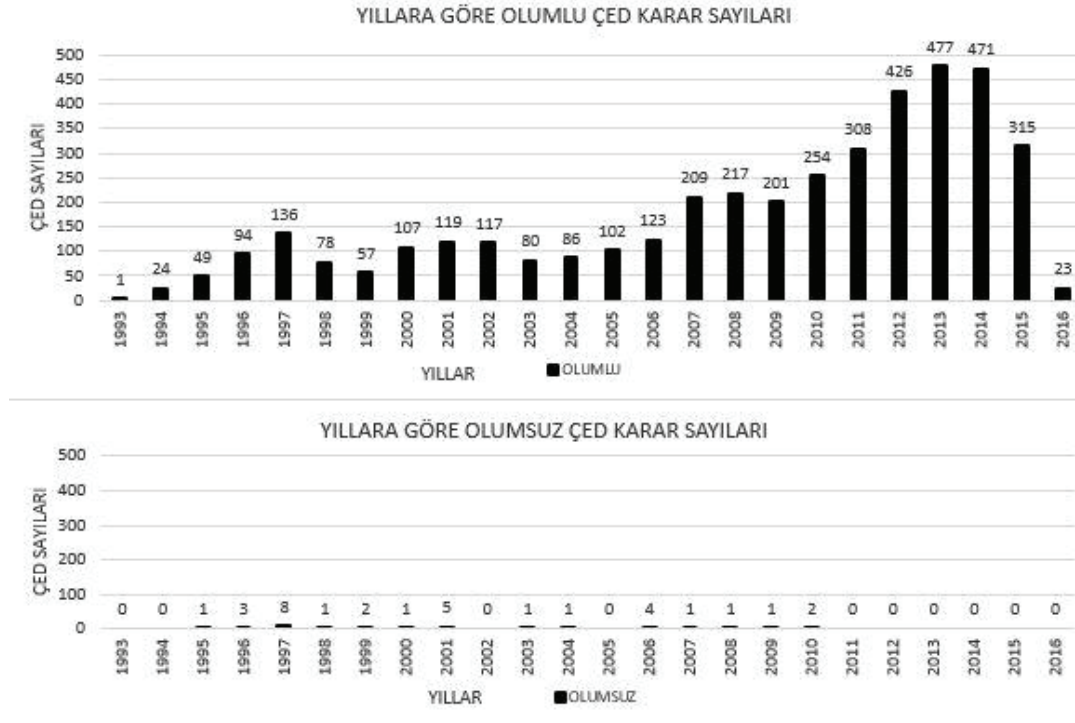
ile ilgili veriler incelenmiş ve değerlendirilerek sunulmuştur. Grafiklerle sunulan veriler, 03.12.1993-04.02.2016 tarih aralığında alınan ÇED kararlarını kapsamaktadır.

sonuçlanması gerekçesiyle izin alamadığı belirtilmektedir. Şekil 1'de ÇED olumlu ve ÇED olumsuz kararlarının yıllara göre değişimi verilmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, 01.01.2015 – 18.01.2016 tarihleri arasındaki ÇED mevzuattan iade/ÇED olumsuz proje listesini ayrı bir dosya halinde yayınlayarak 2015 yılı için sayının 97,

2016 için sayının 6 olduğunu belirtmiştir. Ancak, ilgili dosyadaki proje isimleri genel listede yer almadığından, bu projelerin yalnızca mevzuattan iade projeler olduğu

kanısına varılmakta, bu projelerin nasıl nihayetlenildiği bilinmemektedir. Seçme-eleme kriterleri uygulanan projelerin listesine ise web sitesi aracılığıyla ulaşılamamaktadır.

Şekil 1. Olumlu ve olumsuz ÇED kararlarının yıllara göre değişimi

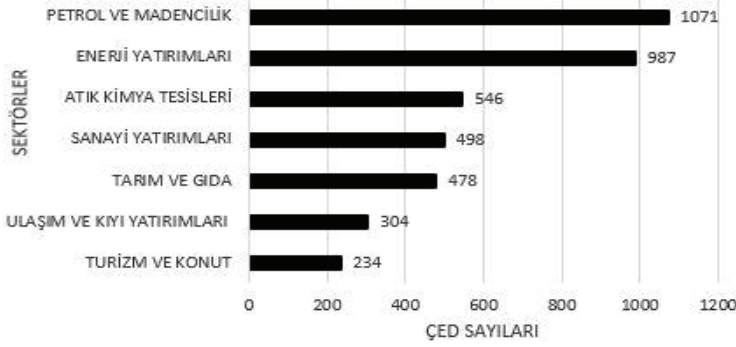
3.2. ÇED Kararlarının Sektörel Dağılımı

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED başvurusu yapılan projeleri 7 ana sektör başlığı altında ele almaktadır: Atık kimya tesisleri, enerji yatırımları, petrol ve madencilik, sanayi yatırımları, tarım ve gıda, turizm ve konut, ulaşım ve kıyı yatırımları. Şekil 2'de ÇED kararlarının sektörel dağılımı verilmektedir. Şekil 2'ye göre en fazla yatırım yapılan alanın petrol ve

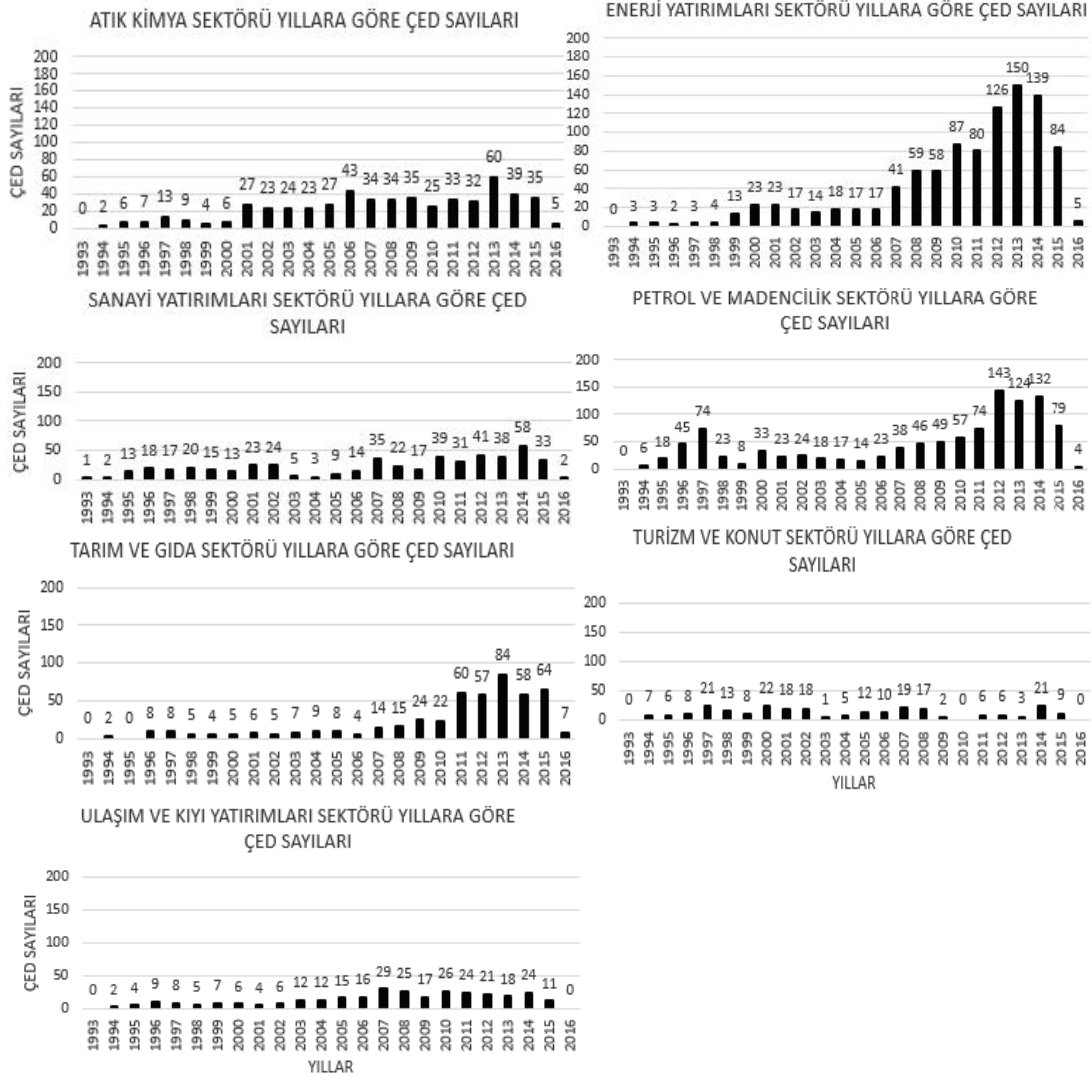
madencilik sektörü olduğu, bunu enerji yatırımlarının takip ettiği görülmektedir. Şekil 3'te sektörel yatırımların yıllara göre gelişimi görülmektedir. Özellikle petrol ve madencilik sektöründe ve enerji yatırımları sektöründe son yıllarda artış olduğu görülmektedir. Turizm ve konut sektöründe ve ulaşım ve kıyı yatırımları sektöründe benzer bir artış görülememektedir.

SEKTÖRLERE GÖRE TOPLAM ÇED SAYILARI

Şekil 2. ÇED kararlarının sektörlere göre dağılımı

Şekil 3. Sektörel ÇED kararlarının yıllara göre değişimi

Ana sektörler altında gruplandırılan yatırım sayıları Çizelge 1-7’de verilmektedir. Enerji yatırımları altında gruplandırılmış olan Enerji İletim Hattı

projelerinin sayısının 315 olduğu daha sonra ise en fazla HES yatırımı yapıldığı görülmektedir.

Çizelge 1. Atık Kimya Sektörü Yatırımları

Atık Kimya Sektörü	KARAR SAYILARI
Katı Atık (Yönetim Sistemi,Proje, Düzenli Depolama,Bertaraf,İşleme)	119
Akaryakıt (Depolama,Dolum,LPG,Boru Hattı)	69
Geri Kazanım (Metal, Atık yağ)	60
Atıksu Arıtma	50
Patlayıcı Madde Üretim ve Depolama	33
Kimyasal Madde Üretim (Asit,Aktif Karbon,Sülfat, Deterjan vb)	32
Ömrünü Tamamlamış Lastikler	30
İlaç Üretimi	23
Gübre Üretim Tesisi	20
Akümülatör (Üretim ve Geri Kazanım)	20
Baca Tozu,Kül,Cüruf	19
Petrol Ürünleri,Petrokimya,Rafineri	18
Enerji Üretim (Termik Santral, Biyogaz, Elektrik)	7
Diğer Üretim (Buhar, Redüklenmiş Demir,Yapı Elemanları, Hava Ayırıştırma,Entegre Cam,Beton Sant.,Waelz Oksit)	7
Doğalgaz Projesi	6
Boya Sanayi	6
Sanayi Bölgesi	5
Karbon Elyaf Üretim Tesisi	3
Havai fişek ve Oyuncak Üretimi	3
Arıtma Çamuru	3
Kurşun Üretimi,İzabe	3
Boru Hattı Projeleri	2
Hemodiyaliz Solüsyon Üretimi	2
Kalker ve Kireç Taşı Ocağı	2
Tehlikeli Atık	2
Derin Deniz Desarji	1

Çizelge 2. Enerji Sektörü Yatırımları

ENERJİ YATIRIMLARI	KARAR SAYILARI
Enerji İletim Hattı	315
HES	276
Baraj,Kırma,Eleme Yıkama Tesisi,Malzeme Ocakları,Beton Sant.	217
Doğalgaz	65
Termik Santral	45
Diğer Projeler	29
RES	20
Jeotermal	9
Kojenerasyon Tesisi	6
Nükleer	1
Biyokütle Santrali	1

Çizelge 3. Petrol ve Madencilik Sektörü Yatırımları

PETROL VE MADENCİLİK SEKTÖRÜ	KARAR SAYILARI
Kalker Ocağı	285
Bakır,Çinko,Kurşun,Altın,Gümüş	100
Taş Ocağı,Konkasör	87
Krom,Demir,Ferrokrom	80
Mermer	56
Kil,Kum,Çakıl,Çimento	56
Kırma Eleme Tesisi	50
Feldspat,Kuvars,Kuvarsit	42
Bazalt,Andezit	37
Doğalgaz	35
Malzeme Ocakları, Beton Sant.	30
Diğer Projeler	30
Kömür	27
Tuz Üretimi	18
Atık Barajı, Atık Depolaması	16
Alçıtaşı Ocağı	14
Dolomit Ocağı	14
Kalsedon,Kaolen,Kayraktaşı,Kalsine,Manyezit	14
Kireç, Kireçtaşı Ocağı	13
Tras Ocağı	11
Petrol Ve Madencilik	9
Pomza Ocağı	8
Zeolit	7
Torf,Marn.Sist Ocağı	6
Boksit, Borik Asit	5
Nikel	5
Perlit	3
Yapıtaşı, Yapı Alçısı	3
Bentonit Ocağı	2
Barit	2
Manganez	2
Riyolit	2
Antimuan,Antimon	2

Çizelge 4. Sanayi Yatırımları

SANAYİ YATIRIMLARI	KARAR SAYILARI
Tekstil	131
Çimento-Klinker	96
Haddehane	47
Motorlu Taşıt Ve Parçaları	43
Seramik,Granit,Fayans, Karo	27
Kağıt-Karton	24
Diğer Projeler	21
OSB	21
Alüminyum-Bakır-Kurşun	13
Boya	13
Cam	12
Lastik	11
Demir-Çelik	11
Deri	10
Tuğla-Kiremit	4
Porselen Ev Eşyası,Saksı	4
Fırın	2
Galvaniz	2
Saniteri,Seniteri	2
Kürk	1

Çizelge 5. Tarım ve Gıda Sektörü Yatırımları

TARIM VE GIDA SEKTÖRÜ	KARAR SAYILARI
Tavuk-Civciv-Yumurta	255
Su Ürünleri	81
Süt Ve Süt Ürünleri	51
Et-Et Kombinasi	32
Osib-Ticaret Borsası	15
Mezbahane	12
Yağ	12
Büyükbaş,Küçükbaş	8
Şeker Fabrikası	3
Diğer Projeler	2
Meyve Suyu	2
Devekuşu -Hindi	2
Maya Üretimi	1

Çizelge 6. Turizm ve Konut Sektörü Yatırımları

TURİZM VE KONUT SEKTÖRÜ	KARAR SAYILARI
Otel	75
Toplu Konut	66
Turizm-Konaklama Tesisi,Tatil Köyü	62
Üniversite	7
Kayak Tesisi-Teleferik Projeleri	7
Alışveriş Merkezi	7
Liman	4
Diğer Projeler	4

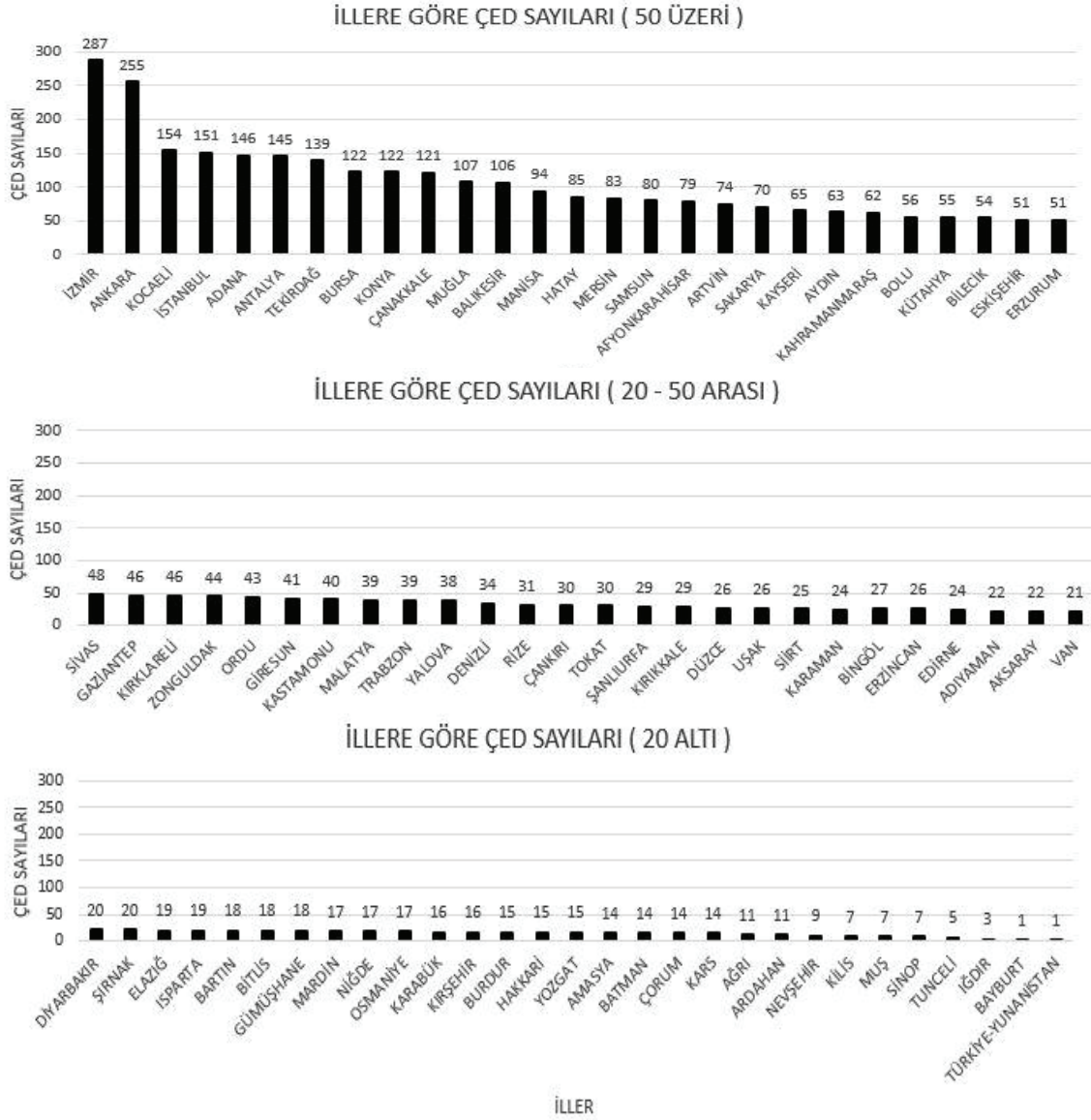
Çizelge 7. Ulaşım ve Kıyı Yatırımları

ULAŞIM VE KIYI YATIRIMLARI ALT SEKTÖRLERİ	ÇED SAYILARI
Liman	85
İskele,Rıhtım,Dolgu Alanı,Dolfen	68
Tershane	65
Demiryolu	32
Havaalanı	21
Diğer Projeler	17
Devlet Karayolu	16

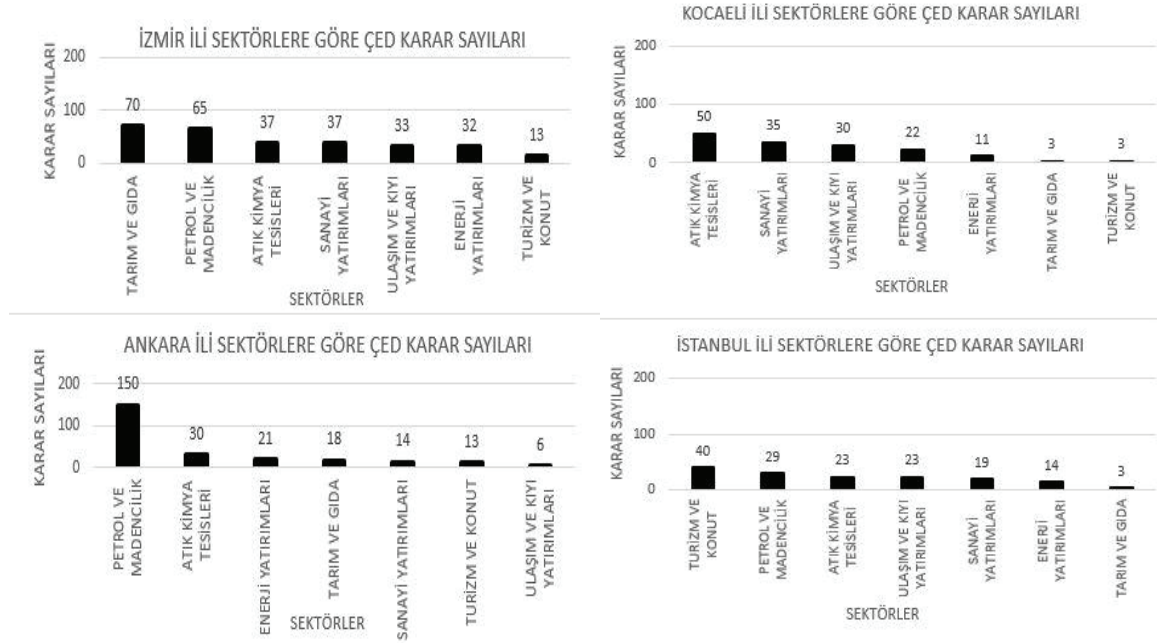
3.3. ÇED Kararlarının İllere Göre Dağılımı

ÇED kararlarının illere göre dağılımı Şekil 4'te verilmektedir. Buna göre, 23 yıl içinde en fazla yatırım yapılan, en fazla ÇED kararının alındığı ilin 287 yatırım kararıyla İzmir olduğu, bunu sırasıyla Ankara, Kocaeli, İstanbul ve Adana'nın izlediği görülmektedir. Yatırımlar sektörel olarak illere göre farklılık göstermektedir. İzmir'de 23

yılda tarım ve gıda sektörü yatırımı (70 adet) ağırlıklı olurken, Ankara'da petrol ve madencilik alanında (150 adet) en fazla yatırımın yapıldığı görülmektedir. Kocaeli'de atık kimya tesislerinin (50 adet), İstanbul'da ise turizm ve konut yatırımlarının (40 adet) ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 4. ÇED kararlarının illere göre dağılımı

Şekil 5. İllerin ÇED kararlarının sektörel dağılımı

3.4. Yeterlik Belgesi Olan Kuruluşlar

ÇED yeterlik belgesi olan kuruluşlar incelendiğinde, Türkiye genelinde toplam 218 kuruluşun yeterlik belgesi olduğu ve bunun %44'ünü Ankara'da bulunan firmaların oluşturduğu görülmektedir (Şekil 6). Ankara'da alınan ÇED kararlarının toplamın yalnızca %6'sını oluşturduğu göz

önünde bulunduğunda, Ankara'da bulunan firmaların Türkiye'nin hemen her ilinde ÇED çalışması yapabildikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'deki ÇED çalışmalarında yerellikten çok, merkezi ÇED karar organlarına yakın olmanın daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 6. ÇED yeterlik belgesi olan kuruluşların illere göre dağılımı

3.5. SWOT Analizi

Türkiye'deki ÇED uygulamaları ve idari süreçler incelendiğinde, çeşitli zayıf ve güçlü yönlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu zayıf ve güçlü

yönlerin oluşturabileceği tehdit ve fırsatlar Çizelge 8'deki SWOT analizinde verilmektedir.

Çizelge 8. Türkiye'deki ÇED uygulamaları üzerine bir SWOT analizi

Güçlü	Zayıf
<ul style="list-style-type: none">• 1993'ten beri ÇED Yönetmeliği'nin var olması• ÇED konusunda yetkili kurumların bulunması• Çevre Kanunu'nda ÇED konusunun yer alması• ÇED projesi başvuru dosyalarının internette yayınlanıyor olması• İDK Komisyonlarının varlığı• Türkiye'de ÇED alanında çalışabilecek çevre mühendislerinin yetiştiriliyor olması• ÇED raporlarının bilimsel kalitede hazırlanmasına yardım edebilecek üniversitelerin bulunması• ÇED ilkelerinin Türkiye'nin de içinde bulunduğu uluslararası kamuoyu tarafından da aranıyor olması	<ul style="list-style-type: none">• Karar verici kurumun siyasi etkiden bağımsız olmayışı• ÇED hazırlayan kuruluşların ücretinin yatırımcılar tarafından doğrudan ödeniyor olması• İzleme yapacak kamu personeli sayısının yeterli olmaması• İzlemelerin şeffaf olmaması• Format üzerine odaklanmış bir yaklaşımın benimsenmesi• Alan verilerinin eksikliği• Veri ve bilgi eksikliğini gidermek için uzmanlarla çalışılmaması, ÇED raporlarının sadece ÇED bürolarındaki personel tarafından hazırlanması• Halkın katılımının yalnızca bir toplantıdan ibaret tutulması• Ek 1 ve Ek 2 ayırımının sadece teknik olarak yapılması, bilimsel değerlendirmeden geçirilmemesi (Önemli çevresel etkileri olan projelerin ÇED kapsamına girmeyebilmesi)• ÇED raporlarında kalite standardının olmayışı• İDK üyelerinde nitelik aranmayışı• ÇED yönetmeliğinin kalite standardı olmayan prosedürel bir yönetmelik olması• ÇED dosyalarının kamuoyu tarafından incelenebilmesi için çok kısa sürelerin verilmesi• Yönetmeliğin sürekli değiştiriliyor olması, geçici maddelerin ilave edilip çıkarılması• Seçme-eleme kriterlerinin yeterince spesifik olmayışı, yeterli kalitenin aranmayışı• Ek-2 proje başvurularının sadece bir kurumun incelemesinden geçiyor olması• Ek-2 proje tanıtım dosyalarının kamuoyuna açık olmaması• ÇED raporlarında atıl bölümlerin bulunması, yer seçimi alternatifi ve proses alternatifi içermeyen ÇED dosyaları• ÇED kararından önce birçok kararın alınmış olması (yer seçimi yapılmış, uygulanacak proses kesinleştirilmiş, önlemler belirlenmiş projeler)• İzlemenin yine ÇED hazırlayan kuruluşlar tarafından yapılıyor olması• İzlemenin şeffaf olmaması, otoriteler tarafından sıkı kontrollerin yapılmaması

Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none">Mevcut yasal altyapı gerçek anlamda işletilerek ÇED sürecinin tam bir karar organı haline gelmesi sağlanabilir.Kurumlarda ÇED konusunda yeterli nicelikte ve nitelikte bir kapasite oluşumuna gidebilir.Mevzuatta var olan izleme mekanizması etkin olarak işletilebilir.Üniversitelerin uzmanlığından daha fazla faydalanılabilir.İDK komisyonlarının ÇED çalışmalarının kalitesi konusundaki hassasiyetinin artırılması sağlanabilir.Yasal altyapı, ÇED yapan kurum ve kuruluşlarının niteliğinin artmasını, ÇED raporlarının kalitesinin artmasını sağlayacak şekilde düzenlenebilir.Yasal altyapı, ÇED hazırlayan kuruluşların yatırımcı baskısından uzak, objektif raporlar hazırlayabilmelerine imkan sağlayacak şekilde düzenlenebilir.	<ul style="list-style-type: none">ÇED sürecinin siyasi erkin hizmetinde olma olasılığıÇED raporlarının kalitesinin düşük olması, gerçekleri yansıtmayıYatırımların halka rağmen yapılmasıDemokratik ve şeffaf süreçlerin işletilememesiÇED sürecinin bürokratik bir son kontrole dönüşmesiÇED sürecinin amacına ulaşmamasıProjelerin çevre ve insan sağlığı için tehdit oluşturma potansiyelinin sürmesi

4. SONUÇLAR

Verilerin değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. 1993-2016 yıllarında alınan ÇED kararlarının yaklaşık %99'unun olumlu olarak sonuçlandığı ve başvuruların %99'una yatırım izninin verildiği görülmüştür. 23 yıllık dönemde yalnızca 43 adet yatırım girişiminin ÇED olumsuz olarak sonuçlanması gerekçesiyle izin alamadığı görülmüştür.

2. En fazla yatırım yapılan alanın petrol ve madencilik sektörü olduğu, bunu enerji yatırımlarının takip ettiği görülmektedir. Özellikle petrol ve madencilik sektöründe ve enerji yatırımları sektöründe son yıllarda artış olduğu görülmektedir. Enerji yatırımları

altında gruplandırılmış olan Enerji İletim Hatları projeleri 315 karar sayısı ile en fazla yatırım yapılan alan olduğu görülmektedir. Daha sonra ise en fazla yatırım yapılan alanın 276 karar sayısı ile HES projeleri olduğu görülmektedir.

3. 23 yıl içinde en fazla yatırım yapılan, en fazla ÇED kararının alındığı ilin 287 yatırım kararıyla İzmir olduğu, bunu sırasıyla Ankara, Kocaeli, İstanbul ve Adana'nın izlediği görülmektedir. İzmir'de 23 yılda tarım ve gıda sektörü yatırımı (70 adet) ağırlıklı olurken, Ankara'da petrol ve madencilik alanında (150 adet) en fazla yatırımın yapıldığı görülmektedir. Kocaeli'de atık kimya tesislerinin (50 adet), İstanbul'da ise turizm ve konut alanında (40 adet)

yapılmış yatırımların ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

4. ÇED yeterlik belgesi olan kuruluşlar incelendiğinde, Türkiye genelinde toplam 218 kuruluşun yeterlik belgesi olduğu ve bunun %44'ünü Ankara'da

bulunan firmaların oluşturduğu görülmektedir. Bu durum ÇED firmalarında yerellikten çok Bakanlık'a yakın olmanın daha önemli olduğunu düşündürmektedir.

KAYNAKLAR

T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ÇED istatistikleri (03.12.1993-04.02.2016 tarih aralığı), <http://www.csb.gov.tr/>